

Russian Foreign Policy in the Persian Gulf after the Ukraine Crisis

Mohammad Reza Dehshiri¹ and Saeed Vasheghani
Farahani²

1. Professor, Department of Regional Studies, School of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran.
Email: m.dehshiri@sir.ac.ir
2. M.A. in Regional Studies, School of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran.

Article Info.

ABSTRACT

Article Type:
Research Paper

Article History:
Received:
6 July 2025
Revised:
16 October 2025
Approved:
3 February 2026
Published online:
11 March 2026

Keywords:
Crisis,
Foreign Policy,
Goeconomics,
Geostrategy,
Sanctions,
Persian Gulf,
Ukraine,
Russia.

Before the collapse of the Soviet Union, relations between Russia and the Persian Gulf countries were largely influenced by ideological factors resulting from power bloc differences and the position of these countries in the Western bloc. After the collapse of the Soviet Union, the Persian Gulf region became a lower priority for Russia due to the prevailing foreign policy perspective. However, with the rise of Putin in the early 21st century, Russia's relations with the Persian Gulf states expanded. However, various reasons-including the Persian Gulf monarchies' support for Salafi groups in the Caucasus region and the outbreak of Arab uprising in 2011- led to increased tensions between Russia and members of the [Persian] Gulf Cooperation Council (GCC) in Syria and elsewhere. The beginning of the Ukraine crisis and the comprehensive Western sanctions against Russia led to a change in Russia's foreign policy towards the Persian Gulf region. Using qualitative methodology and utilizing library, internet, and interview resources, this research seeks to answer the question of what impact the Ukrainian crisis has had on Russia's foreign policy in the Persian Gulf. The hypothesis proposes that, given Western economic sanctions have led to a more proactive and participatory strategy by Russia in the Persian Gulf, characterized by a hybrid geoeconomic and geostrategic approach. There are three perspectives on this active and participatory Russian presence in the Persian Gulf and Iran's national interests: the first group sees it as an opportunity, the second group sees it as a threat, and the third group has a gray view of the issue.

Cite this article: Dehshiri. M. R. and S. Vasheghani Farahani (2025), "Russian Foreign Policy in the Persian Gulf after the Ukraine Crisis", **Central Eurasia Studies**, Vol. 19, No. 1, pp. 1-28.

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.395857.450329>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran

Introduction: The Persian Gulf, historically known as the "Sea of Persia," is a prominent body of water situated in southwest Asia, north of the Arabian Peninsula and south of the Iranian plateau. In 2014, following Russia's annexation of Crimea, the international community imposed extensive sanctions against the country, a situation that intensified significantly in 2022 with the advent of the full-scale Russo-Ukrainian War. These developments led to economic pressure on Russia and increased international isolation, including its expulsion from the Group of Seven (G7), which represents the world's largest developed economies. The annexation of Crimea exposed Russia to widespread and ongoing economic sanctions from Western countries and even led to its expulsion from the G7.

Concurrently, Russia's economy experienced substantial depreciation due to declining oil prices. After becoming embroiled in the Ukraine crisis in 2014, Russia's leadership sought ways to counter its political isolation from the West. President Putin's approach to the "pivot to the East" strategy has been to create new economic partnerships. As a result, the Gulf Cooperation Council countries have emerged as strategically vital countries for Russia in its efforts to reduce its political and economic isolation. This research will examine how Russia has strategically shaped its foreign policy in the Persian Gulf, driven by converging interests in energy markets, significant investment by the [Persian] Gulf Cooperation Council member states, the need to escape political isolation, and the need to counter the Western maximum pressure campaign. It will also examine Russia's strategies for managing existing challenges with regional states while simultaneously expanding its economic and political ties with the Gulf monarchies. Furthermore, it acknowledges the existence of three different perspectives – opportunity-based, threat-based, and gray-zone perspectives – on Russia's active engagement in the Persian Gulf, particularly in matters that concern Iran's national interests.

Research question: How has the Ukraine crisis influenced Russia's foreign policy in the Persian Gulf?

Research hypothesis: The research hypothesis states that the Ukrainian crisis, due to Western economic sanctions, has led Russia to adopt a more active and participatory strategy in the Persian Gulf,

employing a combined geoeconomic and geostrategic approach.

Methodology and theoretical framework: This research was conducted with a qualitative method using library, internet, and interview resources. In this research, the theory of Neo-Eurasianism was used to analyze Russian foreign policy in the Persian Gulf. Russian foreign policy has evolved since the collapse of the Soviet Union, based on the Kozyrev Doctrine, the Primakov Doctrine, and the Putin Doctrine. The Kozyrev Doctrine, adopted during Boris Yeltsin's first term, defined Russia's identity as a new liberal democracy and market economy aligned with a Western-oriented system. Andrei Kozyrev, Prime Minister and Foreign Minister under Yeltsin, emphasized that rejoining the West was a "return to civilization" to support Russia's transition to democracy and a free market economy. However, the so-called Atlantic orientation in foreign policy faced challenges in domestic politics. The shift towards Neo-Eurasianism was marked by the emergence of Primakov. Yevgeny Primakov became Russia's Foreign Minister in 1996 and served as Prime Minister from 1998 to 1999 until his successor, Vladimir Putin. The Primakov Doctrine represented a serious attempt to restore lost international prestige and standing while countering American unilateralism. This policy was consolidated when Vladimir Putin came to power in 2000. Neo-Eurasianism has specific features in Russian foreign policy, including "nationalism," "geopolitics," and "realism."

Results and discussion:1. Tensions and conflicts between Russia and the United States, along with the Western bloc, are a major factor in the Kremlin's interest in escalating its activities in the Persian Gulf region. Strong and constructive relations with the [Persian] Gulf Cooperation Council (GCC) countries and an active participatory presence in the region help Russia escape international isolation.

2. The effects of Western sanctions against Russia are among the main factors influencing Russia's presence and cooperation with the regional governments in the Persian Gulf.

3. Protecting the interests of Russian companies operating in the energy sector through close cooperation with major oil and gas exporters located in the region.

Conclusion: The outbreak of the Ukrainian war and the widespread Western sanctions against Russia have had a wide impact on the country's foreign policy in the Persian Gulf region. In this context, Russia has sought to strengthen its relations with the [Persian] Gulf Cooperation Council (GCC) member states and develop a partnership-based strategy in the region. The Persian Gulf region is of great importance to Russia due to its special geopolitical and economic location, especially in the energy sector. The country has tried to establish closer relations with the countries of the region, especially Saudi Arabia, the United Arab Emirates, and Qatar, and thereby secure its economic and political interests. Changes in Russian foreign policy in the Persian Gulf include increased economic cooperation, joint investments, and security engagement. Russia is also seeking to strengthen its position as a key player in the global energy arena, and cooperation with oil-producing countries in the Persian Gulf could help Russia achieve its main goal of managing energy markets. After examining and presenting the three existing perspectives on the expansion of relations between Russia and the Persian Gulf sheikhdoms, it seems necessary to strike a balance between these two approaches.

Keywords: Crisis, Foreign Policy, Geoeconomics, Geostrategy, Sanctions, Ukraine, Russia, Persian Gulf.

سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس پس از بحران اوکراین

محمدرضا دهشیری^۱ و سعید واشقانی فراهانی^۲

۱. استاد گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: Email: m.dehshiri@sir.ac.ir

۲. کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: علمی پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۴/۱۲/۲۵

واژگان اصلی:

بحران،

سیاست خارجی،

ژئواکونومی،

ژئواستراتژی

تحریم،

خلیج فارس،

اوکراین،

روسیه.

روابط روسیه و کشورهای خلیج فارس تا پیش از فروپاشی شوروی به دلیل گروه‌بندی‌های قدرت و قراردادن این کشورها در گروه غرب، بیشتر در تأثیر عوامل ایدئولوژیک قرار داشت. با فروپاشی اتحاد شوروی، به دلیل نوع دیدگاه حاکم بر سیاست خارجی روسیه، خلیج فارس از اولویت کمتری برخوردار بود. با روی کار آمدن پوتین در آغاز قرن بیست و یکم، روابط روسیه با کشورهای منطقه خلیج فارس گسترش پیدا کرد؛ هرچند به دلایل مختلف از جمله حمایت شیخ‌نشین‌های خلیج فارس از گروه‌های سلفی مسلمان در منطقه قفقاز و آغاز ناآرامی‌های عربی در سال ۲۰۱۱، تقابل روسیه با اعضای شورای همکاری خلیج [فارس] در سوریه و دیگر نقاط، موجب کاهش روابط و ایجاد تنش میان روسیه و آن‌ها شد. آغاز بحران اوکراین و در ادامه، کاربست تحریم‌های همه‌جانبه از سوی غرب به تغییر سیاست خارجی روسیه در منطقه خلیج فارس منجر شد. در این نوشتار می‌خواهیم با استفاده از روش کیفی ابزاری با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، اینترنتی و مصاحبه، به این پرسش پاسخ دهیم که بحران اوکراین چگونه بر سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس تأثیر گذاشته است؟ فرضیه این نوشتار این است که بحران اوکراین با توجه به تحریم‌های اقتصادی غرب، موجب پیگیری راهبرد فعالانه‌تر و مشارکت‌گرایانه روسیه در خلیج فارس با رویکرد تلفیقی ژئواکونومیک و ژئواستراتژیک شده است. در مورد حضور فعالانه و مشارکت‌جویانه روسیه در خلیج فارس برای منافع ملی ایران سه دیدگاه وجود دارد که گروه نخست، آن را فرصت، گروه دوم آن را تهدید و گروه سوم، نسبت به آن دیدگاهی خاکستری دارند.

استناد: دهشیری، محمدرضا و سعید واشقانی فراهانی (۱۴۰۵)، «سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس پس از بحران اوکراین»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۹، شماره ۱، صص. ۲۸-۱

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.395857.450329>

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

منطقه خلیج فارس با داشتن منابع انرژی مانند نفت، گاز و به دلیل موقعیت ویژه ژئوپلیتیک، همواره در بستر تاریخ مورد توجه و محل رقابت قدرت‌های بزرگ بوده است. در پانصد سال اخیر خلیج فارس عرصه رقابت قدرت‌های فرامنطقه‌ای پرتغال، فرانسه، هلند، انگلیس و اتحاد شوروی بوده است. اهمیت این منطقه همواره در گذر زمان افزایش پیدا کرده است، به شکلی که هرکدام از قدرت‌های بزرگ مانند آمریکا، چین و روسیه در قرن بیست و یکم برای گسترش روابط خود با اعضای شورای همکاری خلیج فارس و به دست آوردن بیشترین سود با هم در حال رقابت هستند. روابط روسیه و اعضای شورای همکاری خلیج فارس [فارس] در دهه اول قرن بیست و یکم بیشتر در تأثیر متغیرهای امنیتی و سیاسی بود. از سوی روسیه نسبت به پادشاهی‌های خلیج فارس، نوعی سوءظن مبنی بر حمایت از گروه‌های اسلام‌گرا در قفقاز شمالی وجود داشت و بر روابط آن‌ها تأثیر می‌گذاشت. در نیمه دهه ۲۰۰۰، روسیه با تغییر رویکرد خود در سیاست خارجی به سوی مدیریت و گسترش روابط خود با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس [فارس] حرکت کرد. نمونه آن، سفرهای پوتین به کشورهای منطقه است. روابط کرملین و شیخ‌نشین‌های خلیج فارس با ناآرامی‌های انقلاب‌ها در سال ۲۰۱۱ سبب چالش‌های جدید و تعارض منافع در خاورمیانه و شمال آفریقا شد (Alqedra, 2022: 53-54).

در سال ۲۰۱۴ بعد از پیوسته‌سازی کریمه به سرزمین روسیه و در امتداد آن تحریم‌های همه‌جانبه غرب علیه روسیه و تشدید این موضوع در سال ۲۰۲۲ با آغاز جنگ اوکراین و روسیه، موجب تضعیف اقتصادی و انزوای روسیه در نظام بین‌الملل شد. به طور کلی می‌توان منافع روسیه را از آغاز بحران اوکراین در سال ۲۰۲۲ در منطقه خلیج فارس در این سه محور بیان کرد: منافع راهبردی، منافع امنیتی و منافع اقتصادی (Lovotti & Borck, 2023: 6). بر همین اساس اعضای شورای همکاری خلیج فارس [فارس] به دلیل جایگاه ویژه ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خود در خروج از این انزوای سیاسی و اقتصادی برای روسیه اهمیت زیادی دارد. در این نوشتار این موضوع را بررسی می‌کنیم که روسیه به دلیل هم‌سویی منافع در حوزه انرژی، منابع عظیم سرمایه‌گذاری کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، خروج از انزوای سیاسی، جلوگیری از پیوستن به فشارهای حداکثری غرب و جایگاه ژئوپلیتیکی ویژه خلیج فارس، به تغییر سیاست خارجی خود در خلیج فارس پرداخت. روسیه کوشید چالش‌های خود با دولت‌های منطقه را مدیریت کند و روابط اقتصادی و سیاسی خود را با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس گسترش دهد. در مورد حضور فعال و مشارکت‌جویانه روسیه در خلیج فارس برای منافع ملی ایران سه نوع دیدگاه فرصت‌محور، تهدید‌محور و خاکستری وجود دارد.

روش پژوهش

این نوشتار از نظر سرشت داده‌ها کیفی، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، مطالعه موردی ابزاری محسوب می‌شود. روش مطالعه موردی کیفی در انواع مختلفی مانند ذاتی، ابزاری و نظریه بنیاد دسته‌بندی می‌شود (Simons, 2014: 459). در این نوشتار، از روش مطالعه موردی کیفی ابزاری استفاده کرده‌ایم. در این رویکرد، پژوهشگر با بررسی موردی ویژه در پی تبیین موضوع و مسئله برمی‌آید تا از این راه به تعمیم بخشی دست یابد. هدف از ارائه مورد در این روش، تسهیل درک پدیده‌ای کلی‌تر است (Mills, et al, 2009: 478). به بیان دیگر، هدف اصلی در مطالعه موردی کیفی ابزاری، ایجاد درکی عمیق‌تر از مسئله مورد نظر است (Hancock and Algozzine, 2006: 32). در این روش، پژوهشگر از میان موارد متعدد، موردی را برگزیده است که بیشترین توانایی را در شفاف‌سازی و توضیح مورد موردنظر داشته باشد (Stake, 1995: 4). هدف اصلی این نوشتار، ارائه چارچوبی برای تحلیل سیاست خارجی روسیه پس از بحران اوکراین در خلیج فارس و تأثیر حضور مشارکت جویانه و فعال آن بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران است. براساس مطالعات پیشین، خلیج فارس را به‌عنوان مطالعه موردی برای تشریح این چارچوب انتخاب کرده‌ایم. به باور ما، این روش قابلیت تحلیل سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس را دارد.

پیشینه پژوهش

در حوزه روابط دوجانبه و چندجانبه روسیه و کشورهای حوزه خلیج فارس، منابع متعدد و معتبری وجود دارد که بخشی از آن‌ها را بیان می‌کنیم. چن سیم (۲۰۲۴) در مقاله «کشورهای عربی خلیج فارس در بازار انرژی آسیا: آیا جنگ روسیه و اوکراین تغییر دهنده بازی است؟» تأثیر جنگ روسیه و اوکراین بر نقش دولت‌های عربی خلیج فارس را در بازار انرژی آسیا بررسی می‌کند. او نتیجه می‌گیرد که این جنگ نه یک «تقاطع بحرانی» جدید، بلکه شتاب‌دهنده روندهای از پیش موجود در رقابت انرژی در این منطقه است. منرس^۱ و ناصر^۲ (۲۰۲۴) در مقاله «ایالات متحد آمریکا، روسیه و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس: نظم منطقه‌ای جدید در خاورمیانه» اشاره می‌کنند روابط روسیه و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از سال ۲۰۱۱ با خیزش‌های عربی آغاز شده است و نوع حضور روسیه در گسترش روابط خود

1. Gustavo Oliveira Teles de Menezes
2. Reginaldo Mattar Nasser

با اعضای شورای همکاری خلیج [فارس] فقط رقابت قدرت‌های بزرگ نیست، بلکه چنین مشارکتی با ویژگی مستقل، براساس منافع متقابل با کشورهای شورای همکاری خلیج [فارس] است. کوزائف (۲۰۲۱) در کتاب «روابط روسیه با کشورهای شورای خلیج [فارس] و ایران» می‌نویسد با فروپاشی اتحاد شوروی در سال ۱۹۹۱ نوع روابط روسیه و کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس تحول یافت. در رویدادهای انقلاب‌های عربی در سال ۲۰۱۱ دیدگاه روسیه به کشورهای که می‌خواستند وضعیت موجود را حفظ کنند، نزدیک‌تر بود. روسیه با توجه به اختلاف‌های خود در ارتباط با برجام، حمایت از بشار اسد و دیگر مسائل منطقه با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس توانسته آن‌ها را مدیریت و منافع سیاسی و اقتصادی خود را تأمین کند. القدرا^۱ (۲۰۲۲) در مقاله «سیاست روسیه در قبال شورای همکاری خلیج فارس» به مبانی سیاست خارجی روسیه دوره پوتین در مورد شورای همکاری خلیج [فارس] پرداخته است. در این پژوهش مهم‌ترین عوامل مؤثر و تعیین‌کننده سیاست روسیه در مورد خلیج فارس دو عامل نظامی امنیتی و اقتصادی معرفی می‌شود.

در حوزه سیاست خارجی روسیه در خاورمیانه این منابع وجود دارد: کولایی، بیژن و اعجازی (۲۰۲۲) در مقاله «نقش ایران و روسیه به‌عنوان قدرت‌های منطقه‌ای در خاورمیانه (۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰)» با رویکردی نوواقع‌گرایانه استدلال می‌کنند که ایران و روسیه، با وجود اختلاف‌ها، به دلیل تهدید مشترک آمریکا و تحولات ژئوپلیتیک خاورمیانه، به همکاری برای بازدارندگی و کاهش نفوذ ایالات متحد در منطقه اقدام کرده‌اند. سیمبر و پیرمحمدی (۱۴۰۳) در مقاله «سیاست خاورمیانه‌ای روسیه و نظم امنیتی منطقه‌ای (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸)» سیاست خاورمیانه‌ای روسیه در دوره پسانقلاب‌های عربی را بررسی و اشاره می‌کنند رویکرد مسکو بر پایه ترکیب هم‌زمان مؤلفه‌های امنیتی (موازنه قوا) و اقتصادی برای تأثیرگذاری بر نظم امنیتی منطقه‌ای شکل گرفته است. گل‌محمدی و آرام (۱۴۰۱) در مقاله «منطقه‌ای شدن مداخله قدرت‌های بزرگ و سیاست خاورمیانه‌ای روسیه» می‌گویند دیدگاه‌های جریان اصلی، سیاست خاورمیانه‌ای روسیه را بیشتر تابعی از تنش با غرب و در چارچوب رقابت جویی جنگ سردی تفسیر می‌کنند و بر نقش ایالات متحد در شکل دادن به رفتار مسکو تأکید دارند. این پژوهش با اشاره به کاستی این نگرش، بر ضرورت تحلیل فراتر از الگوهای قدیمی و با درنظرگرفتن پویایی‌های درونی و منطق‌های نوین منطقه‌ای تأکید می‌کند.

کولایی، کاویانی فر و عابدی (۱۳۹۷) در مقاله «دگرگونی و تداوم در سیاست خاورمیانه‌ای روسیه: رانه‌ها، دستاوردها و چالش‌ها» عوامل تحول و تداوم در سیاست خاورمیانه‌ای روسیه در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی را شناسایی می‌کنند. آن‌ها با روش توصیفی، تبیینی و تحلیلی استدلال می‌کنند که این سیاست، برآیند تعامل نگرش حاکم کرملین، ملاحظه‌های امنیتی اقتصادی «خارج نزدیک» و موازنه‌سازی ژئوپلیتیکی در برابر غرب است که الگویی واقع‌گرا و عمل‌گرا را شکل داده است.

با توجه به این آثار می‌توان گفت کانون اصلی پژوهش‌های منتشرشده، رویکرد مشارکت‌گرایانه و همکاری‌جویانه روسیه با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس است. این کشورها تلاش می‌کنند تنش‌ها و اختلاف‌های خود را مدیریت کنند. تفاوت نوشتار حاضر با این آثار، تأکید بر تأثیر بحران اوکراین و تشدید آن در سال ۲۰۲۲، به ویژه با آغاز درگیری اوکراین بر سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس و بررسی اثرگذاری این حضور مشارکت‌جویانه و فعال روسیه در خلیج فارس بر منافع ایران است.

چارچوب مفهومی؛ نواوراسیاگرایی

نواوراسیاگرایی^۱ ایدئولوژی ژئوپلیتیکی، فلسفی و سیاسی است که در دوران پسا شوروی در روسیه پدیدار شد و الکساندر دوگین به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان آن شناخته می‌شود (Laruelle, 2008). این نظریه ترکیبی از اندیشه‌های سنتی اوراسیاگرایی (که در دهه‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۰ روشنفکران روسی تبعیدی مطرح کردند) و عناصر جدیدی از ژئوپلیتیک و فلسفه سیاسی و منتقد لیبرالیسم و جهانی‌شدن غربی است (Shlapentokh, 2007). روسیه به‌عنوان «مرکز جهان اوراسیا» و وارث امپراتوری‌های تاریخی مانند روسیه تزاری و اتحاد شوروی، مسئول رهبری این گروه تمدنی است (Dugin, 2012: 200-210). تفکر اوراسیاگرایی، سیاست‌گذاران روسیه را وسوسه کرد تا مسیر توسعه جدا از غرب را برای روسیه دنبال کنند (Nugraha, 2018). (96) نظریه‌پردازان رویکرد نواوراسیاگرایی معتقدند روسیه به‌دلیل داشتن ویژگی‌های منحصربه‌فرد ژئوپلیتیکی در اتصال دو قاره آسیا و اروپا، باید سیاست متوازنی را در برابر غرب و شرق جهان دنبال کند و به‌دنبال بیشترین منافع اقتصادی، امنیتی و سیاسی باشد. هرچند که به‌دلیل جهت‌گیری‌های سیاسی، اوراسیاگرایی به‌نوعی ضدیت با غرب برآورد می‌شود، پایه

اساسی آن نوعی توازن میان شرق و غرب است. از نظر اوراسیاگرایان روسیه منافعی دائمی و نه دوستانی دائمی دارد و باید در جست‌وجوی جایگاهی مناسب به‌عنوان قدرت بزرگ تثبیت‌کننده در سطح جهانی باشد. مخالفت با تک‌قطبی و یک‌جانبه‌گرایی از دیگر ویژگی‌های اساسی آن است (علویان و حسین نیارمی، ۱۳۹۸: ۴۲۱).

الکساندر اس پانارین^۱ و الکساندر دوگین از طراحان شناخته‌شده آیین نواوراسیاگرایی هستند. دوگین متفکر نواوراسیاگرا و مؤثر بر سیاست خارجی روسیه، گفتمان اوراسیاگرایی روسیه را به روز کرد. او معتقد بود آیین اوراسیاگرایی کلاسیک، روسیه را به شدت منزوی کرده بود و نواوراسیاگرایی وی دیدگاه متفاوتی نسبت به جایگاه روسیه در نظام جهانی دارد. دوگین اوراسیا را به‌عنوان منطقه جغرافیایی جدا و نه تمدنی منفرد؛ بلکه براساس مبنای سیاسی و ایدئولوژیک تعریف می‌کند. او مهم‌ترین رسالت تاریخی اوراسیاگرایی را فراهم کردن بستری یکسان برای جهان برای مبارزه با غرب‌گرایی می‌داند. نواوراسیاگرایی برای حفظ امپراتورهای منطقه‌ای یا چندقطبی بودن در برابر هژمونی جهانی آمریکا ایستادگی می‌کند. شلاپنتوخ^۲ متفکر روس تبار معتقد است که پوتین دنباله‌روی رویکرد «نواوراسیاگرایی» است. وی بر این باور است درحالی‌که نواوراسیاگرایی در شعار، نقش‌های مختلفی دارد، نقش اصلی این رویکرد در روسیه پوتین آشکار است: فراهم کردن توجه ایدئولوژیک برای روسیه به‌عنوان دولتی چند قومیتی، دولتی که هنوز به شکل‌های مختلف پیشانی‌نویس است (خاوری نژاد، ۱۳۹۷: ۷۸-۸۱).

از دیدگاه دوگین، تفاوت میان اوراسیاگرایی و نواوراسیاگرایی این است که نواوراسیاگرایان فراتر از نظام جغرافیایی و هویتی، نظام آگاهی شناخته می‌شود که به زیست جهانی روسی معنا می‌بخشد. در اصل معتقد است اوراسیا از یک نظام آگاهی و زیستی برخوردار است که روسیه در مرکز آن قرار دارد. بنابراین روسیه باید در برابر غرب به تقویت نظام آگاهی خود اقدام کند. نواوراسیاگرایی هویت و نقش جدیدی برای روسیه در نظام بین‌الملل جهانی تعریف می‌کند (رومی، ۱۳۹۷: ۱۰۲). افکار دوگین به‌ویژه در دهه ۲۰۰۰ بر بخش‌هایی از نخبگان امنیتی و نظامی روسیه (مانند محافل نزدیک به پوتین) تأثیر گذاشت. برخی عناصر نواوراسیاگرایی در اقدام‌های روسیه مانند پیوسته‌سازی کریمه، مداخله در سوریه و تقویت سازمان‌هایی مانند اتحادیه اقتصادی اوراسیا مشهود است (Clover, 2016). دوگین از بازگرداندن نقش گسترش‌خواهی روسیه (البته در قالب طرح اوراسیایی) دفاع می‌کند. او معتقد است روسیه باید

1. Aleksandr Panarin.
2. Shlapentokh.

با قدرت های غیر غربی مانند چین، ایران، هند و برخی کشورهای اسلامی همکاری کند تا قطب چندمرکزی در برابر هژمونی آمریکا ایجاد شود (Dugin, 2014).

در سال های اخیر این سه دلیل اساسی، موجب تجدیدنظر در دیدگاه کارشناسان سیاست خارجی و روابط بین الملل در مورد ماهیت و چیستی سیاست خارجی روسیه شد:

۱. افزایش درگیری های روسیه در مقابل مجموعه غرب و آمریکا؛

۲. بحران اوکراین و تحریم های همه جانبه غرب؛

۳. بحران سوریه و حضور فعال نظامی روسیه در منطقه خاورمیانه.

این عوامل موجب شد که سیاست خارجی روسیه دچار تحول راهبردی شود. تحولی که از آن با عنوان «نوآوراسیاگرایی» یاد می شود (رومی، ۱۳۹۷: ۱۰۰).

سیاست خارجی روسیه پس از فروپاشی اتحاد شوروی براساس آیین کوزیرف، آیین پریماکف و آیین پوتین تغییر یافته است. آیین کوزیرف که در دوره نخست یلتسین پذیرفته شد. هویت روسیه را به عنوان لیبرال دموکراسی جدید و اقتصاد بازار در کنار نظام غرب محور تعریف می کند. نخست وزیر و وزیر امور خارجه یلتسین، آندری کوزیرف تأکید کرد که پیوستن دوباره به غرب به عنوان «بازگشت تمدن» برای حمایت از گذار روسیه از دموکراسی و اقتصاد بازار آزاد است. با این حال جهت گیری سیاست خارجی آتلانتیک با چالش هایی در سیاست داخلی روبه رو شد. گرایش به نوآوراسیاگرایی با پیدایش آیین پریماکف نشان داده شد. یوگنی پریماکف در سال ۱۹۹۶ وزیر خارجه روسیه شد. در سال های ۱۹۹۸ تا ۱۹۹۹ پیش از اینکه ولادیمیر پوتین جایگزین وی شود، نخست وزیر شد. آیین پریماکف، تلاش های جدی برای بازگرداندن اعتبار از دست رفته و جایگاه بین المللی و مقابله با یک جانبه گرایی آمریکا معرفی شد. روی کار آمدن ولادیمیر پوتین در سال ۲۰۰۰ موجب تثبیت این سیاست شد (Nugraha, 2018: 104-105). براساس سیاست خارجی عمل گرای روسیه به رهبری پوتین در نزدیک به دو دهه، این کشور در موقعیت های مختلف می تواند روسیه را به عنوان بازیگر منطقه ای و جهانی، قدرت بزرگ، دولت ملت هنجارمند، شریک فرآتلانتیک و قدرت اوراسیا معرفی کند و از این راه، حرکت میان شرق و غرب را برای خود فراهم کند. با این حال، انتخاب اولیه روسیه به سوی غرب بود که بیشتر به دلایل منافع آشکار در آن سمت بود. پس از سال ۲۰۱۴ و با وضع تحریم های متعدد از سوی غرب و آمریکا، روسیه برای تقویت و گسترش روابط خود با چین و هند، سیاست منطقه ای اوراسیایی خود را تقویت کرد (سنایی، ۱۴۰۳: ۳۸۲).

متغیرهای مؤثر بر سیاست روسیه در خلیج فارس پس از جنگ با اوکراین در سال ۲۰۲۲

سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس را می‌توان متأثر از متغیرهای اقتصادی، سیاسی امنیتی، ژئوپلیتیکی و انرژی دانست.

الف) متغیر ژئوپلیتیک

یکی از مهم‌ترین و راهبردی‌ترین مناطق ژئوپلیتیکی جهان، منطقه خلیج فارس است. خلیج فارس یکی از مهم‌ترین کانون‌های روابط ژئوپلیتیکی و بین‌المللی است که زیر نفوذ دو قلمروی ایرانی و عربی قرار دارد. وجود ذخایر بزرگ انرژی، موقعیت کانونی و مناسب دسترسی، مزیت‌های اقتصادی و کانون اصلی جهان اسلام، این منطقه را در زمره مناطق بسیار تأثیرگذار در معادلات جهانی قرار داده است (ویسی، ۱۳۹۸: ۲۲۰). سیاست‌های شوروی در دوران جنگ سرد متأثر از وضعیت قاره‌ای و نامناسب این کشور بود. اتحاد شوروی کشوری پهناور بود، ولی از نظر دسترسی به دریاهای آزاد در وضعیت نامطلوبی قرار داشت؛ به همین دلیل، دسترسی به خلیج فارس برای شوروی اهمیت راهبردی داشت. از این راه می‌توانست پیوندهای تجاری و اقتصادی خود را با جنوب آسیا، شرق دور، استرالیا، آفریقا و کشورهای حوزه خلیج فارس مستحکم کند.

روسیه کشوری پهناور در نیمکره شمالی است که از نظر دسترسی به دریا در وضعیت نامناسبی قرار دارد. از شمال با مناطق یخبندان قطبی روبه‌رو است و از شمال غرب و شمال شرق به دلیل سرما، در بخشی از سال دچار مشکل است. در نتیجه، وضعیت جغرافیایی نامناسب روسیه سبب نیاز این کشور به دسترسی به آب‌های آزاد و گرم شده است. به همین دلیل، خروج از انزوای جغرافیایی، راهبردی و هدف سنتی روسیه قدیم و جدید بوده است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۵۵). منطقه خلیج فارس در طول تاریخ به دلیل ویژگی‌های برجسته آن همواره عرصه رقابت قدرت‌های بزرگ بوده است. حضور نظامی آمریکا در خلیج فارس، مشکلات روسیه در دسترسی به آب‌های آزاد و گرم و محیط منحصربه‌فرد خلیج فارس موجب شده است تا حضور فعال در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس برای روسیه مهم باشد و در سیاست‌گذاری کرملین، جایگاه ژئوپلیتیکی خلیج فارس اهمیت ویژه داشته باشد.

ب) متغیر سیاسی امنیتی

سیاست خارجی روسیه در منطقه خلیج فارس در تأثیر پیچیده‌ای از ملاحظات سیاسی و امنیتی

شکل می‌گیرد؛ از یک‌سو، ظرفیت نظامی و تسلیحاتی قابل توجه روسیه و از سوی دیگر، وجود شبکه گسترده‌ای از پایگاه‌های نظامی ایالات متحد در خلیج فارس، بستری رقابت‌آمیز ایجاد کرده است. در این میان، بحران‌های منطقه‌ای متعدد، از اوکراین تا خاورمیانه، بر معادلات امنیتی مسکو سایه افکنده است. یکی از عوامل اصلی و حساس مؤثر بر روابط روسیه با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، مسئله مسلمانان سنی قفقاز شمالی است (Petrova, 2019 : 87). پس از جنگ اول چچن در سال ۱۹۹۴، که با انتقادهای گسترده جهان اسلام روبه‌رو شد، تصویر روسیه به‌عنوان کشوری که حقوق مسلمانان در آن نقض می‌شود، تقویت شد. این مسئله در دوره‌هایی موجب سوءظن کرملین به کشورهای عربی حوزه خلیج فارس شد و به کاهش روابط دامن زد، زیرا مسکو نفوذ ایدئولوژیک و مالی این کشورها بر جوامع مسلمان قفقاز را تهدیدی بالقوه برای امنیت داخلی و ثبات مناطق هم‌جوار خود می‌دید. با وجود این، از میانه دهه ۲۰۰۰، ولادیمیر پوتین با رویکردی فعال‌تر، این چالش را با تعامل و گفت‌وگو با کشورهای حوزه خلیج فارس مدیریت کرده است. از دیدگاه ژئوپلیتیکی، نگرانی اصلی مسکو سرایت بی‌ثباتی و درگیری‌های مسلحانه از خاورمیانه و خلیج فارس به کشورهای همسایه و در نهایت، قلمروی فدراسیون روسیه است (Karaganov, 2022: 29). این نگرانی با توجه به حضور جنگ‌جویان از کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز در گروه‌هایی مانند داعش در بحران سوریه که روسیه در آن درگیر مستقیم بود، تشدید شده است. در نتیجه، کرملین به همکاری نزدیک با کشورهای شورای همکاری خلیج [فارس] در زمینه کنترل تروریسم و مدیریت ایدئولوژی‌های افراطی اولویت می‌دهد. اگرچه روسیه با هیچ یک از اعضای شورای همکاری، مرز مشترک ندارد، به نفوذ ویژه این کشورها در میان مناطق مسلمان‌نشین آسیای مرکزی آگاه است و از رابطه با آن‌ها به‌عنوان اهرمی برای مدیریت امنیت داخلی و نفوذ در حلقه‌های همسایگی خود استفاده می‌کند (Zvyagelskaya, 2020 : 74).

تعارض منافع روسیه و کشورهای شورای همکاری خلیج [فارس] در انقلاب‌های عربی سال ۲۰۱۱ و به‌ویژه در سوریه و حمایت روسیه از بشار اسد و در مقابل آن، حمایت شورای همکاری خلیج [فارس] از معارضان، سبب ایجاد تعارض منافع میان کرملین و این کشورها شده است. البته روسیه تلاش کرده است در این سال‌ها این مسئله را مدیریت کند و روابط با آن خلیج فارس را زیر تاثیر قرار ندهد.

با آغاز درگیری اوکراین و روسیه در سال ۲۰۲۲ تحریم‌های غرب علیه روسیه تشدید شد. در سازمان‌های بین‌المللی از جمله سازمان ملل به‌وسیله غرب علیه روسیه اجماع ایجاد شد.

اعضای شورای همکاری خلیج [فارس] در شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل با قطعنامه‌های غرب همراهی نکردند. نپوستن کشورهای خلیج فارس با تحریم‌های غرب و اجماع شکل گرفته علیه روسیه، همیشه برای کرملین مهم بوده است. بنابراین با وجود طیف دیدگاه متفاوت کشورهای عضو شورای همکاری خلیج [فارس] نسبت به بحران اوکراین، هیچ‌یک از کشورهای عربی خلیج فارس، حتی قطر با هم‌سویی نزدیک با ایالات متحد آمریکا، به شکل رسمی طرفی را در درگیری میان روسیه و اوکراین انتخاب نکرده‌اند. مانند بسیاری از کشورهای جنوب جهانی، کشورهای خاورمیانه احساس نمی‌کنند که اوکراین درگیری آن‌ها است. آن‌ها با دیدگاه بسیاری در غرب که معتقدند این جنگ، دفاع دسته جمعی است، مخالفند. تنوع بخشیدن به روابط دفاعی و امنیتی برای آن‌ها برای جلوگیری از اتکای بیش از حد به یک شریک در نوع جهت‌گیری مؤثر بوده است. این تنوع، شامل ایجاد روابط نزدیک‌تر با چین و روسیه، از جمله انتقال فناوری و هماهنگی در تولید تسلیحات است (Ulrichsen, 2023: 7).

پ) متغیر اقتصادی

روسیه در خلیج فارس دو هدف اقتصادی را دنبال می‌کند: نخست، اینکه روسیه شورای همکاری خلیج [فارس] را منبع مهم سرمایه‌گذاری و بازاری مهم برای برخی از صنایع خود می‌داند: از جمله تولید تسلیحات، کشاورزی، بخش هسته‌ای، نفت، گاز و پتروشیمی. دوم، وابستگی بودجه دولتی به صادرات هیدروکربن و نگرانی کرملین در مورد کاهش بالقوه قیمت نفت (Kozhanov, 2022: 107). درآمدهای کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس از نفت و گاز و جمعیت کم این کشورها در برابر تولید ناخالص داخلی موجب ایجاد منابع عظیم سرمایه در این کشورها شده است. به‌شکلی که در میان ۱۰ صندوق ثروت دولتی برتر در جهان، چهار صندوق مربوط به منطقه حاشیه خلیج فارس است و به کشورهای عربستان سعودی، امارات متحد عربی، کویت و قطر اختصاص دارد (قاسمی، ۱۴۰۳).

وجود منابع بزرگ سرمایه‌گذاری در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس موجب نگاه ویژه کشورها به‌ویژه قدرت‌های بزرگ نسبت به این منطقه شده است. یعنی در کنار دیگر متغیرهای مؤثر و تأثیرگذار بر سیاست کشورها در منطقه خلیج فارس، متغیر اقتصادی جایگاه و تأثیر ویژه‌ای دارد. نقش شورای همکاری خلیج فارس و به‌ویژه امارات متحد عربی به‌عنوان شریک تجاری خارجی فدراسیون روسیه در حال افزایش است که در شرایط تحریم‌های

بی سابقه غرب و چرخش به شرق برای روسیه مهم است. این مسئله از سال ۲۰۲۲ آغاز شد. علاوه بر آن، این نکته تنها این نیست که گردش تجاری دوجانبه خود در حال رشد است. امارات متحد عربی به عنوان دروازه ورود به بازارها در نظر گرفته شده است. بازار شورای همکاری خلیج [فارس] به دلیل ظرفیت زیاد و گستره فرصت‌ها، ظرفیت خوبی برای تجارت با روسیه نشان داده است. زمینه‌های همکاری در بخش انرژی، برق، انرژی هسته‌ای و جایگزین، متالورژی، هوانوردی غیرنظامی، ساخت‌وساز، حمل‌ونقل، کشاورزی، گردشگری و صادرات مواد غذایی و غلات است (Shkvarya, 2023: 239).

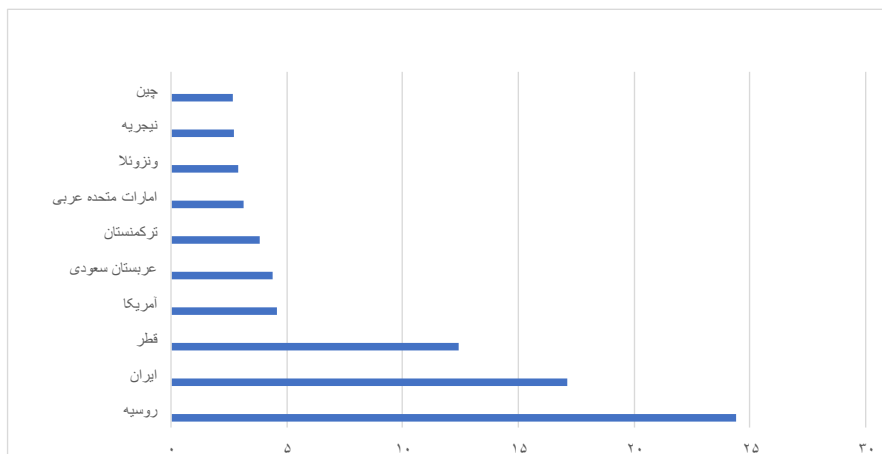
کشورهای شورای همکاری خلیج [فارس] برخلاف شریک‌های سنتی خاورمیانه‌ای روسیه (سوریه و مصر)، ثروت مالی لازم را برای سرمایه‌گذاری‌های بزرگ دارند که اقتصاد داخلی روسیه در پی جذب این سرمایه‌ها است. صندوق سرمایه‌گذاری روسیه به عنوان صندوق سرمایه‌گذاری ملی این کشور وارد طرح‌های سرمایه‌گذاری مشترک با کشورهای شورای همکاری خلیج [فارس] مانند قطر، امارات متحد عربی، کویت، بحرین و عربستان سعودی شد تا معادل آن را در اقتصاد روسیه در طرح‌های بازرگانی، کشاورزی و زیرساختی سرمایه‌گذاری کند. نکته بسیار مهم این است که این سه طرح سرمایه‌گذاری پس از تصویب تحریم‌های غرب پس از سال ۲۰۱۴ اعلام شد. دولت‌های خلیج فارس مانند دولت‌های خاورمیانه تمایل ندارند که تحریم‌های غرب علیه روسیه آن‌ها را از نظر سیاسی محدود کند. سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی روسیه در منطقه بخشی از اقدام‌های روسیه برای ایجاد اقتصادی «ضد تحریم» است (خاوری نژاد، ۱۳۹۸: ۲۶). روسیه در رقابت با آمریکا و چین در خلیج فارس به دلیل ضعف اقتصادی که در برابر این دو کشور داشته است، نتوانسته است در عرصه اقتصادی در خلیج فارس به رقابت جدی با این دو قدرت بزرگ حاضر در خلیج فارس بپردازد. تجارت روسیه و اعضای شورای همکاری خلیج [فارس] در سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۴ هفت برابر شده است. با این حال، از آنجا که تجارت در سال ۲۰۲۱ فقط ۷٫۶ میلیارد دلار بود، روسیه هنوز از چین، اتحادیه اروپا، هند و دیگر شریک‌های تجاری برتر شورای همکاری خلیج [فارس] بسیار عقب مانده است. بخش قابل توجهی از این افزایش، نشان‌دهنده واردات نفت ارزان روسیه به وسیله کشورهای خلیج فارس است که غرب تحریم کرده است (Aronso, 2025). سرگئی لاورف، وزیر خارجه روسیه، در سخنرانی برای هم‌تایانش در شورای همکاری خلیج [فارس] از افزایش ۶ درصدی تجارت میان روسیه و این شورا به ۱۱ میلیارد دلار در سال گذشته قدردانی کرد. او ابراز امیدواری کرد همکاری‌های اقتصادی و امنیتی میان روسیه و شورای همکاری خلیج [فارس] عمیق‌تر شود (Ramani, 2023).

ت) متغیر انرژی

خلیج فارس با داشتن حدود ۷۵۰ میلیارد بشکه ذخایر نفتی، حدود ۶۰ درصد از ذخایر نفتی جهان را دارد. حدود نیمی از ۲۰ بندر تجاری صادرات نفت جهان در منطقه خلیج فارس قرار دارد. در میان کشورهای خلیج فارس، عربستان سعودی با داشتن بیشترین ذخایر جهانی در ردیف اول و بحرین با کمترین ذخایر در ردیف آخر کشورهای خلیج فارس قرار می‌گیرد (حافظ نیا، ۱۳۹۸ : ۶۱ - ۶۳). وابستگی اقتصاد روسیه به صادرات نفت و گاز و نیاز اروپا به واردات انرژی از روسیه، به کرملین امکان داده است از آن به‌عنوان ابزاری در روابط خود با کشورهای اروپایی استفاده کند (Energy Fact Sheet ... , 2023). حدود ۶۰ درصد از ذخایر نفت جهان در خلیج فارس واقع شده است (Annual Statistical Bulletin ... , 2023). همکاری نزدیک روسیه با کشورهای خلیج فارس، به ویژه عربستان سعودی، امارات متحد عربی و کویت در بخش نفت و قطر در بخش گاز، به ویژه پس از آغاز تحریم‌های غرب در سال ۲۰۲۲، برای روسیه اهمیت ویژه‌ای یافته است (Wilson, 2023). براین اساس، روسیه بیش از هر زمان دیگری علاقه‌مند به کاهش تنش‌ها با تولیدکنندگان بزرگ هیدروکربن در خاورمیانه است و هم‌زمان جریان صادرات نفت و گاز خود را از اروپا به آسیا تغییر می‌دهد که بازار مصرف سنتی کشورهای خلیج فارس است (Henderson, 2022).

مهم‌تر از همه، مسکو در پی حفظ قیمت‌های بالای نفت است. این موضوع راهی برای تأمین مالی خسارت‌های واردشده به اقتصاد روسیه پس از آغاز درگیری نظامی آن در اوکراین است (Guriey, 2023). این عوامل، به‌نوبه خود، تمایل کرملین برای همکاری با اوپک/اوپک پلاس و رهبران غیررسمی آن که عربستان سعودی، امارات متحد عربی و کویت نمایندگی می‌کنند به میزان قابل توجهی افزایش داده است (Oxenstierna, 2023). نمودار ۱ میزان ذخایر گاز جهان را نشان می‌دهد که ایران، قطر، عربستان سعودی و امارات متحد عربی چهار کشور حوزه خلیج فارس با ذخایر بزرگ گاز هستند. بنابراین، همکاری نزدیک با کشورهای خلیج فارس که رقبای اصلی روسیه هستند، به ویژه با وجود تحریم‌ها بر صادرات گاز آن، بسیار اهمیت دارد.

نمودار ۱. میزان ذخایر گازی ۱۰ کشور جهان به درصد

منبع: Natural Gas Reserves... , 2025

دلایل اهمیت خلیج فارس برای روسیه پس از سال ۲۰۲۲

پس از تحریم‌های غرب، اهمیت خلیج فارس برای روسیه در سه محور افزایش یافته است:

۱. هماهنگی در بازار انرژی (مانند همکاری با عربستان برای کنترل قیمت نفت)؛
۲. جذب سرمایه‌گذاری مالی (به‌ویژه از امارات برای مقابله با تحریم‌ها)؛
۳. مانع‌سازی در برابر اجماع غرب که به گرفتن موضعی هم‌سو با کشورهای عربی منجر شده است.

اصول سیاست خارجی خلیج فارسی روسیه

کرملین سیاست خارجی خود را در منطقه خلیج همواره براساس اصولی مشخص دنبال می‌کند که براساس مشاهدات ما، این سیاست در قالب این ۴ اصل است:

الف) حفظ و ایجاد روابط عملی با تمام بازیگران دولتی و غیردولتی در منطقه خلیج

فارس: روسیه در منطقه خلیج فارس رویکردی عمل‌گرایانه و غیرایدئولوژیک را دنبال می‌کند که بر منافع ملی، ثبات‌سازی و دیپلماسی چندجانبه متمرکز است. این راهبردی انعطاف‌پذیر، همکاری هم‌زمان با رقیبان منطقه‌ای مانند ایران و عربستان سعودی را ممکن کرده است (Zvyagelskaya, 2020). روسیه برخلاف آمریکا علاوه بر اینکه با جمهوری اسلامی ایران در

مسائل مختلف روابط راهبردی دارد؛ توانسته است با توجه به اختلاف‌هایی که با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از جمله مسئله سوریه دارد، روابط خود را در سطح خوبی با این دولت‌ها قرار دهد و آن را گسترش دهد. این ظرفیت، روسیه را برای بسیاری از بازیگران منطقه جذاب کرده است.

ب) به کارگرفتن رویکردی انعطاف‌پذیر در منطقه: سیاست خارجی روسیه در برابر کشورهای منطقه خلیج فارس، نمونه بارزی از عملگرایی منعطف و چندوجهی را نمایش می‌دهد. با وجود اینکه کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، متحدان امنیتی و راهبردی سنتی غرب به‌ویژه ایالات متحد محسوب می‌شوند، مسکو توانسته است با به‌کارگرفتن دیپلماسی چندبعدی و غیرتقابلی، روابط اقتصادی، امنیتی و انرژی خود را با این کشورها به‌طور هم‌زمان و موازی گسترش دهد. این رویکرد، مبتنی بر ژئوپلیتیک عملگرایانه‌ای است که اولویت را به منافع ملی و ایجاد موقعیت در معماری چندقطبی منطقه می‌دهد، بدون اینکه وابستگی تاریخی این کشورها به غرب، مانع گسترش همکاری‌های دوجانبه شود (Frolovskiy, 2023).

ج) دخالت نکردن در امور داخلی کشورها: راهبرد روسیه همکاری بر پایه احترام و منافع متقابل میان دو طرف است (آرم و بزرگر، ۱۴۰۰: ۴۱). کرملین برخلاف آمریکا به دخالت در امور داخلی کشورهای منطقه علاقه ندارد؛ مسئله‌ای که برای شورای همکاری خلیج [فارس] بسیار مهم است. برای نمونه، روسیه خود را در مسائل حقوق بشر دخالت نمی‌دهد یا در مورد قتل جمال خاشقچی در محکومیت حاکمان سعودی، موضع‌گیری خاصی نکرد.

د) استفاده نکردن از ادبیات ایدئولوژیک در سیاست خود: کرملین برخلاف اتحاد شوروی از ادبیات ایدئولوژیک در گفت‌وگوهای منطقه‌ای خود با دولت‌های خلیج فارس استفاده نمی‌کند. سیاست کرملین بر تأکید بر اشتراک‌ها استوار است و تلاش می‌کند اختلاف‌ها و تعارض‌های خود را مدیریت کند.

ابزارهای سیاست خارجی روسیه در خلیج فارس

الف) استفاده از ظرفیت سازمان‌های بین‌المللی به‌ویژه شورای امنیت سازمان ملل متحد: روسیه به‌عنوان عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد و برخوردار از حق وتو، در این سازمان و نهاد بین‌المللی نقش ویژه‌ای دارد. روسیه از این حضور خود در جهت داشتن نقش مؤثر در بحران‌های بین‌المللی و منطقه‌ای می‌تواند برای تحقق هدف‌ها و منافع استفاده کند (Nikitin, 2012:2).

ب) میانجیگری در حل بحران‌های منطقه‌ای: روسیه به دلیل روابط مثبت خود با دولت‌های خلیج فارس توانسته است در بحران‌های منطقه‌ای نقش فعالی داشته باشد. کرملین تلاش کرده است از این مسئله به عنوان ابزاری برای تحقق هدف‌ها و منافع خود در خلیج فارس استفاده کند. برای نمونه، در تحریم قطر از سوی عربستان سعودی و امارات متحد عربی، روسیه برای قرارگرفتن در جبهه خاصی سوگیری نکرد و تلاش کرد در این مسئله نقش میانجی داشته باشد (Wehrey, 2017).

پ) فروش تسلیحات و وابسته کردن کشورهای منطقه به تسلیحات خود: وابستگی برخی از کشورهای منطقه به خرید تسلیحات نظامی از روسیه موجب شده است کرملین از آن به عنوان ابزاری برای تحقق منافع خود در خلیج فارس استفاده کند.

ت) دیپلماسی انرژی: روسیه از روابط انرژی خود به عنوان ابزاری برای دستیابی به هدف‌های اقتصادی و سیاسی خود استفاده می‌کند (Lough, 2011: 1). پس از پیوسته‌سازی کریمه به وسیله روسیه در سال ۲۰۱۴، ایالات متحد و اتحادیه اروپا علیه بخش انرژی این کشور تحریم‌هایی به کار گرفتند. این تحریم‌ها، همکاری و ارائه خدمات به طرح‌های پیشرفته نفتی روسیه در قطب شمال، فلات قاره و میدان‌های شیل را ممنوع کرد. تحریم‌های آمریکا تمام شرکت‌های بزرگ انرژی روسیه را دربر گرفت (Abassy, 2020: 96). براین اساس روسیه با فعال کردن شرکت‌های خود از جمله گاز پروم^۱ و روس‌اتم^۲ در بخش‌های گاز، نفت و اتم به دنبال تحقق منافع اقتصادی خود در منطقه فارس است. به‌ویژه روسیه در سال‌های اخیر به‌ویژه بعد از آغاز جنگ اوکراین شرکت روس‌اتم، فعالیت‌های خود را در منطقه افزایش داده است. برای بهره‌برداری از برنامه‌های هسته‌ای امارات متحد عربی و عربستان سعودی در دومی دفتر منطقه‌ای باز کرده است. در بیانیه پایانی نشست سال ۲۰۲۳ روسیه و کشورهای شورای همکاری خلیج [فارس] نیز بر توافق روسیه و این دولت‌ها در زمینه همکاری در ارتباط با مسائل هسته‌ای اشاره شده است (Joint Statement of ... , 2023).

تأثیر حضور فعال و مشارکت‌جویانه روسیه در خلیج فارس بر منافع ملی ایران

نسبت به حضور فعال و گسترش روابط روسیه با اعضای شورای همکاری خلیج [فارس]، سه دیدگاه اساسی وجود دارد که هر یک از آن‌ها ابعاد متفاوتی را بررسی می‌کنند: ۱. دیدگاه فرصت‌محور؛ ۲. دیدگاه تهدیدمحور؛ ۳. دیدگاه خاکستری.

الف) دیدگاه فرصت محور

جمهوری اسلامی ایران به عنوان همسایه‌ای راهبردی و با موقعیت جغرافیایی ویژه، به یکی از گزینه‌های اصلی برای روسیه تبدیل شده است. ایران با داشتن مرزهای زمینی و دریایی گسترده، می‌تواند به عنوان پل ارتباطی میان روسیه و کشورهای حوزه خلیج فارس عمل کند. این وضعیت به روسیه امکان می‌دهد بدون نگرانی‌های امنیتی به بازارهای خلیج فارس دسترسی پیدا کند و از هزینه‌های حمل و نقل و بار مالی ناشی از تحریم‌ها بکاهد. به بیان دیگر، ایران می‌تواند در ارتباطات تجاری و اقتصادی روسیه نقشی تسهیل‌کننده داشته باشد (عسگریان، ۱۴۰۳).

روابط ساختاری ایران با مسکو مؤثرترین روش برای حفظ منافع ایران است. زمینه‌های مشترک تهران با مسکو تقابل با غرب است و آن‌ها معتقدند روس‌ها نسبت به هر قدرت جهانی دیگری در تطبیق تعهدهای امنیتی حساس نسبت به ایران، قابل اطمینان‌تر هستند (اسعدی و منوری، ۱۳۹۸: ۱۸۹). ایران در طول تاریخ به عنوان قدرتی مهم و بازیگر تأثیرگذار در درگیری‌های میان شرق و غرب، نقش مهمی در خاورمیانه داشته است. با فروپاشی اتحاد شوروی و نبود یکی از نیروهای سیاسی، این کشور به عنوان رابط میان پانزده کشور، حلقه ارتباطی بسیار مهمی میان دریای خزر و خلیج فارس تشکیل می‌دهد. این موضوع اهمیت رهبری ژئواکونومیک ایران را به عنوان نقطه مرکزی برای تأمین انرژی جهان نشان می‌دهد و به عنوان رابط میان بازار آسیای مرکزی و بازار خلیج فارس، پیدایش موقعیت ژئوپلیتیکی ایران به نوعی هماهنگی منطقه‌ای و جهانی، عواملی برای دستیابی به هدف‌های سیاست خارجی آن هستند (Koolae, 2022: 157-158).

ب) دیدگاه تهدید محور

روابط ایران و روسیه با پیشینه همکاری‌های ژئوپلیتیک، امنیتی و اقتصادی، هنوز به مشارکت راهبردی جامع و پایدار نرسیده است. این موضوع ناشی از چالش‌های ساختاری در سطح‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. همکاری‌هایی مانند بحران سوریه و طرح‌های انرژی، نشان‌دهنده همگرایی منافع و ظرفیت بالقوه است. اما رقابت در بازار انرژی، تفاوت‌های رویکردی و بی‌اعتمادی تاریخی در مسیر تعمیق این روابط موانع جدی ایجاد کرده‌اند (حمیدی و مزدخواه، ۱۴۰۳: ۱۵۰). زیر تحریم‌های شدید، روسیه در پی گسترش همکاری‌های اقتصادی خود با امارات و دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس است. این رویکرد با افزایش ۶۸ درصدی

تجارت دوجانبه با امارات در سال ۲۰۲۲، که بیشتر شامل صادرات روسیه بود، تقویت شده است. از نگاه مسکو، بی میلی این کشورها به بهبود روابط ایران و غرب، فضای مانور سیاسی و بی توجهی نسبی به ترجیح‌های تهران را به روسیه می‌دهد (Katz, 2023). موقعیت ایران در روابط با روسیه، موقعیتی بسیار برجسته است، ولی این موقعیت با ظرفیتی مشخص همراه با تهدیدهای مشخص باید به درستی درک شود، ولی وقتی ایران این‌ها را عملیاتی نکند و مبنای اقدام قرار ندهد به گونه‌ای با روسیه رفتار می‌کند که گویا متحد راهبردی ماست. این برای روسیه فرصت است، یعنی هرچه این درگیری پایدارتر، این فرصت هم برای روسیه پایدارتر است (کولایی، ۱۴۰۴).

پ) دیدگاه خاکستری

تأثیر حضور مشارکت‌جویانه روسیه در خلیج فارس نیازمند نگاهی جامع و چندوجهی است که فراتر از دوگانه‌های ساده تهدید و فرصت باشد. در این زمینه، باید توجه داشت به جای اینکه فقط به حضور روسیه به عنوان تهدید یا فرصت نگاه کنیم، باید به این نکته توجه کنیم که نوع سیاست‌های خارجی ایران و رویکردهای آن تعیین می‌کنند که آیا حضور فعال و مشارکت‌جویانه روسیه در خلیج فارس می‌تواند به سود منافع ایران باشد یا خیر. در واقع، سیاست ایران در خلیج فارس باید به گونه‌ای باشد که از ظرفیت‌های موجود برای تقویت همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه با روسیه بهره‌برداری کند. این همکاری‌ها می‌توانند زمینه‌های مختلفی مانند امنیت دریایی، تجارت، انرژی و مسائل زیست محیطی باشند. برای نمونه، همکاری‌های امنیتی میان ایران و روسیه می‌تواند به تقویت نظم امنیتی منطقه کمک کند و نفوذ آمریکا و غرب را در منطقه کاهش دهد.

اگر به صورت تاکتیکی از حضور روسیه در خلیج فارس استفاده کنیم، این موضوع می‌تواند برای خنثی کردن تهدیدهایی که در این منطقه با آن‌ها روبه‌رو هستیم، سودمند باشد. روسیه می‌تواند حامی تحقق نظام امنیت دسته جمعی براساس قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل متحد باشد. براساس این قطعنامه، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، ایران و عراق باید در زمینه نظام جامع امنیت دسته جمعی به توافق برسند. ما می‌توانیم در کوتاه‌مدت از روسیه بهره‌برداری کنیم؛ مواضع آن‌ها در مورد مداخله نکردن آمریکا و غرب در خلیج فارس می‌تواند به ایران کمک کند.

نتیجه

با آغاز جنگ اوکراین و تشدید تحریم های غرب، سیاست خارجی روسیه در منطقه خلیج فارس تحولی محسوس را تجربه کرده است. این تحول در قالب تلاش مسکو برای تعمیق روابط با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و کاربست راهبردهایی مبتنی بر مشارکت جویی بیشتر نمایان شده است. اهمیت راهبردی و اقتصادی منطقه، به ویژه در حوزه انرژی، سبب شده است روسیه با تمرکز بر تقویت روابط با بازیگرانی مانند عربستان سعودی، امارات متحد عربی و قطر، در پی تأمین هدف های اقتصادی و سیاسی خود باشد. این تغییر را می توان در چارچوب چهار عامل اصلی تحلیل کرد:

۱. تقابل با غرب و خروج از انزوا: تنش فزاینده روسیه با آمریکا و متحدان غربی آن، انگیزه اصلی برای گسترش حضور در خلیج فارس است. روسیه به وسیله تعامل سازنده با کشورهای عربی منطقه می کوشد از انزوای بین المللی ناشی از این تقابل بکاهد.
۲. کاربست راهبرد مقابله با تحریم ها: تحریم های گسترده غرب، اقتصاد روسیه را زیر فشار قرار داده است و همکاری با دولت های منطقه را به عاملی برای کاهش پیامدهای این تحریم ها تبدیل کرده است.
۳. حفظ و گسترش منافع انرژی: همکاری با تولیدکنندگان مهم نفت و گاز در خلیج فارس، به روسیه در مدیریت بازارهای جهانی انرژی و حفظ سهم شرکت های روسی کمک می کند.
۴. سودبردن از اشتباه های راهبردی غرب: موفقیت نسبی روسیه در منطقه تاحدی نتیجه سیاست گذاری های نادرست و اشتباه های تاکتیکی اتحادیه اروپا و آمریکا است که فضایی برای مانور مسکو ایجاد کرده است.

پس از بررسی و بیان سه دیدگاه موجود نسبت به گسترش روابط روسیه و شیخ نشین های خلیج فارس برای منافع ملی ایران در جمع بندی این تحولات، به نظر می رسد ایجاد نوعی «توازن راهبردی» در تحلیل روابط روسیه و منطقه ضروری است. در نظام بین الملل که بر محور منافع ملی می چرخد، روسیه نیز مانند دیگر بازیگران، براساس محاسبه های اقتصادی، امنیتی و سیاسی عمل می کند. در این شرایط، جمهوری اسلامی ایران نیز می تواند با کاربست رویکردی فعال و هوشمند، همراه با پاسداشت منافع ملی خود، از ظرفیت های همکاری با روسیه در راستای هدف های خود بهره برداری کند.

منابع

فارسی

- اسدی، بیژن (۱۳۹۳)، *خلیج فارس و مسائل آن*، تهران: انتشارات سمت.
- آرم، آرمنیا و کیهان برزگر (۱۴۰۰)، «در جست‌وجوی هویت: نقش خود و دیگری در شکل‌گیری رفتار سیاست خارجی روسیه»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۴ شماره ۱، صص. ۲۷ - ۴۹. (doi: 10.22059/JCEP.2021.314484.449963)
- اسعدی، بهروز و سید علی منوری (۱۴۰۰)، «بررسی روابط ایران و روسیه در قرن جدید: اتحاد استراتژیک یا همگرایی منافع»، *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۱۲، شماره ۴، صص. ۱۸۱-۲۱۰. (doi: 10.29252/piaj.2021.101504)
- حافظ‌نیا، محمدرضا و حسین ربیعی (۱۳۹۴)، *نقش استراتژیک خلیج فارس و تنگه هرمز*، تهران: سمت.
- حمیدی، سمیه و احسان مزدخواه (۱۴۰۳)، «ایران و روسیه: از امکان تا امتناع روابط راهبردی»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص. ۱۲۵-۱۵۶. (doi: 10.22059/jcep.2025.379895.450243)
- خاوری نژاد، سعید (۱۳۹۷)، *سیاست خارجی روسیه؛ هویت ملی، تمایز تمدنی و محافظه‌کاری*، تهران: مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- خاوری نژاد، سعید (۱۳۹۸)، *سیاست خارجی روسیه خارج دور*، تهران: مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- رومی، فرشاد (۱۳۹۹)، «بازشناسی جایگاه روسیه در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه سیاست*، دوره ۵۰، شماره ۲، صص. ۵۸۹ - ۶۱۰. (doi:10.22059/jpq.2020.264709.1007300)
- سنایی، مهدی (۱۴۰۳)، *نومحافظه‌کاری عصر پوتین*، تهران: نشر نگاه معاصر.
- سیمبر، رضا و سعید پیرمحدی (۱۴۰۳)، «سیاست خاورمیانه‌ای روسیه و نظم امنیتی منطقه‌ای (۲۰۱۱-۲۰۱۸)»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۷ شماره ۱، صص. ۱۷۷-۲۰۱. (doi: 10.22059/jcep.2024.279739.449838)
- کولایی، الهه و پیمان کاویانی‌فر و عقیقه عابدی (۱۳۹۷)، «دگرگونی و تداوم در سیاست خاورمیانه‌ای روسیه: رانه‌ها، دستاوردها و چالش‌ها»، *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۱۰، شماره ۲، صص. ۱۲۳-۱۵۲. دست‌نویس در:

https://piaj.sbu.ac.ir/article_99747.html (تاریخ دسترسی ۱۴۰۴/۶/۱۵).

علویان، مرتضی و لیلا حسن نیارمی (۱۳۹۸)، «نواوراسیاگرایی و سیاست خارجی روسیه نسبت به ایران»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۲، شماره ۱۲، صص. ۴۱۹-۴۳۴. (doi: 10.22059/jcep.2019.264730.449789).

عسگریان، عباسقلی (۱۴۰۳)، *مصاحبه اختصاصی*، عضو هیئت علمی دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، دانشکده روابط بین‌الملل، تهران، ۷ بهمن ۱۴۰۳.
گل محمدی، ولی و آرمینا آرم (۱۴۰۲)، «منطقه‌ای شدن مداخله قدرت‌های بزرگ و سیاست خاورمیانه‌ای روسیه»، *پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، دوره ۱۱، شماره ۲، صص. ۳۶۷-۳۹۳. (doi: 10.22067/irlip.2022.71569.1120)

English

Alqedra, Ahmed (2022), "Russian Foreign Policy Towards the GCC", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Vol. 6, No. 1, pp. 40-72, Available at: https://dergipark.org.tr/en/pub/uksad/issue/70062/1056965#article_cite (Accessed on: 12/10/2025).

Aronson, Lillian (2025), **Russia–GCC Relations Revisited: Limits and New Opportunities**, Available at: <https://orfme.org/expert-speak/russia-gcc-relations-revisited-limits-and-new-opportunities/> (Accessed on: 15/08/2025).

Abassy, Malgorzata, Aaata Krzywdzinska, and Katarzyna Kosowska (2020), "Economic Security of the Russian Federation in the Light of Russo-Iranian Cooperation in the Face of Sanctions", *Selected Aspects*, Vol. 27, No. 2, pp. 91-107, (doi:10.17951/k.2020.27.2.91-107).

Annual Statistical Bulletin (2023), **OPEC**, Available at: https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2023.pdf (Accessed on: 8/09/ 2024).

Borck, Tomas and Chiara Lovotti (2023), "The MENA-Russia Nexus in a Time of War: Dangerous Liaisons for Europe? ", *Institute for International Political Studies*, pp. 4-47, Available at: <https://www.ispionline.it/wp-content/uploads/2023/12/ISPI-Policy-Paper-2023-Russia-MENA-ina-time-of-war-1.pdf> (Accessed on: 15/09/ 2025).

Clover, Charles (2016), *Black Wind, White Snow: The Rise of Russia's New Nationalism*, New Haven: Yale University Press, (doi:10.12987/9780300223941).

Dugin, Aleksandr (2012), **The Fourth Political Theory**, Arktos Media, (doi:10.1111/russ.12088).

Dugin, Aleksandr (2014), **Eurasian Mission: An Introduction to Neo-**

- Eurasianism**, Arktos Media, (doi:10.1111/russ.12088).
- Energy Fact Sheet: Why Does Russian Oil and Gas Matter? (2023), **International Energy Agency**, Available at: <https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter> (Accessed on: 12/06/ 2024).
- Guriev, Sergie (2023), “Russia’s War Economy”, **Sciences Po**, Available at: <https://wiiw.ac.at/sergei-guriev-on-the-political-economy-of-putin-s-war-in-ukraine-n-587.html> (Accessed on: 19/11/ 2024).
- Oliveira, Gustavo and Reginaldo Nasser (2024), “The United States, Russia, and the Gulf Cooperation Council Countries: A New Regional Order in the Middle East? ”, **Brazilian Political Science Review**, Vol. 18, No. 2, pp. 1-28, (doi:10.1590/1981-3821202400020003).
- Hancock, D. R. and B. Algozzine (2006), **Doing Case Study Research: A Practical Guide for Beginning Researchers**, US: Columbia University, Available at: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/72900/1/23PDF.pdf> (Accessed on: 20/06/2025).
- Henderson, James (2022), **Russia’s Energy Pivot to Asia**, Oxford Institute for Energy Studies, Available at: <https://www.oxfordenergy.org/publications/russias-gas-pivot-asia/> (Accessed on: 12/11/2024).
- Joint Statement of the 6th Russia - GCC Joint Ministerial Meeting for Strategic Dialogue (2023), **The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation**, Available at: <https://www.mid.ru/en/maps/om/1896567/> (Accessed on: 11/10/2024).
- Koolae, Elaheh, Aref Bijan, and Ehsan Ejazi (2022), “The Role of Iran and Russia as Regional Powers in the Middle East (2011-2020)”, **Geopolitics Quarterly**, Vol. 19, No. 4, pp. 151-172, (doi:10.22034/igq.2023.148171).
- Kozhanov, Nikolay (2022), **Russian Foreign Policy towards the Middle East: New Trends**, Oxford: Oxford University Press, (doi:10.1093/oso/9780197656556.001.0001).
- Katz, Mark. (2023), **Is Russia Really Siding with the UAE against Iran?** Atlantic Council, Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/russia-gcc-uae-iran-islands/> (Accessed on: 12/01/2024).
- Kozhanov, Nikolay (2021), **Russia’s Relations with the GCC and Iran**, Berlin: Palgrave Macmillan, (doi:10.1007/978-981-33-4730-4)
- Karaganov, Sergey (2022), “The Geopolitics of Russian Foreign Policy”, **Russia in**

- Global Affairs**, Vol. 20, No. 3, pp. 25–35, Available at:
<https://karaganov.ru/en/sergey-karaganov-russia-s-new-foreign-policy-the-putin-doctrine/> (Accessed on: 9/07/2025).
- Laruelle, Marlène (2008), **Russian Eurasianism: An Ideology of Empire**, Woodrow Wilson Center Press, Available at:
<https://www.wilsoncenter.org/publication/russian-eurasianism-ideology-empire> (Accessed on: 9/10/2025).
- Lough, John (2011), *Russia's Energy Diplomacy*, UK. Chatham House, pp.1-16, Available at:
https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/19352_0511bp_lough.pdf (Accessed on: 12/05/ 2024).
- Li, Chen Sim (2024), “The Arab Gulf States in the Asian Energy Market: Is the Russia-Ukraine War a Game Changer? ”, **Policy Studies**, Vol. 45, No. 3–4, pp. 633-652, (doi:10.1080/01442872.2023.2279986).
- Mills, Arthur John, Gabrielle Durepos, and Elden Wiebe (2009), **Encyclopedia of Case Study Research**, CA: Sage.
- Stake, Robert E. (1995), **The Art of Case Study Research**, US: Sage.
- Natural Gas Reserves by Country (2025), **Worldometers**, Available at:
<https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (Accessed on: 10/8/ 2025).
- Nugraha, Aryanta (2018), “Neo-Eurasianism in Russian Foreign Policy: Echoes from the Past or Compromise with the Future?” **Journal Global & Strategies** Vol. 4, No. 1, pp. 95-110, (doi:10.20473/jgs.9.1.2015.95-110).
- Oxenstierna, Susanne (2023), **Russia's Cooperation with OPEC**, Swedish Defence Research Agency (FOI), Available at: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R-4623--SE> (Accessed on: 18/09/2024).
- Petrova, Anastasia (2019), “Islam, Security, and Russian Policy in the North Caucasus”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Vol. 39, No. 1, pp. 85–99, (doi:10.1080/13602004.2019.1575359).
- Ramani, Samuel (2023), **The Uneasy Russia-GCC Partnership**, Available at <https://gulcif.org/the-uneasy-russia-gcc-partnership/> (Accessed on: 9/08/ 2024).
- Shkvarya, Liudmila (2023), “Russia's Foreign Trade with the GCC Countries: Dynamics, Characteristics and Opportunities”, **MGIMO Review of International Relations**, Vol. 16, No. 3, pp. 222-243, (doi:10.24833/2071-8160-2023-3-90-222-243).
- Shlapentokh, Dmitry (2007), “Dugin Eurasianism: A Window on the Minds of the

- Russian Elite or an Intellectual Ploy?”, **Studies in East European Thought**, Vol. 59, No. 3, pp. 215-236, (doi:10.1007/s11212-007-9030-y).
- Frolovskiy, Dmitriy (2023), **Moscow’s Balancing Act in the Middle East**, Carnegie Endowment for International Peace, Available at: <https://carnegieendowment.org/research/2024/09/russia-middle-east-levant?lang=en> (Accessed on: 9/12/2025).
- Wehrey, Fred (2017), **How Russia is Exploiting the Qatar Crisis**, Carnegie Endowment for International Peace, Available at: <https://carnegieendowment.org/?lang=en> (Accessed on: 14/12/ 2024).
- Wilson, Tom (2023), How Dubai Became ‘the New Geneva’ for Russian Oil Trade, **Financial Times**, Available at: <https://www.ft.com/content/7ac92047-b306-49d0-9811-ddde5c916dd6> (Accessed on: 10/11/ 2024).
- Zvyagelskaya, Irina (2020), “Russia’s Policy in the Gulf: A Balancing Act”, **Middle East Institute**, No. 15, pp. 65–80, Available at: <https://www.mei.edu/publications/russias-policy-gulf-balancing-act> (Accessed on: 17/08/2025).